

UZAKTAN ÖĞRETİM VE BİLGİSAYAR DESTEKLİ İLETİŞİM⁽¹⁾

France HENRI

Çev: Doç. Dr. Lütfi ÖZBİLGİN⁽²⁾

Karşılıklı iletişim, çağdaş eğitim akımlarınca değeri takdir edilen bir ilişki biçimi olarak görülmektedir. Bilgilerin sunulmasında ve temel öğrenmelerin gerçekleştirilmesinde karşılıklı iletişim, çok sayıda kuramcının önerdiği bir yöntem olmuştur. Uzaktan öğretim de karşılıklı iletişimi eğitim sürecinin temel bir bileşeni (öğesi) olarak gören bu anlayışın dışında kalmamıştır. Uzaktan öğretimde kullanılan geleneksel medyalar, öğrencilerle öğretmenler arasında çok zayıf iletişim olanakları sağladıklarından, öğretilecek içeriğin sunulmasında karşılıklı iletişimin gerçekleştirilmesi için sistemli çabalara girişilmiştir.

Uzaktan öğretim üzerine kuramsal çalışmasında Holmberg, öğretim materyalinin öğretmenle öğrenci arasında karşılıklı konuşma biçiminde hazırlanmasını önermekte ve bunun öğrencilerin başarı oranı ile doyum derecesi üzerinde olumlu etkilere yarattığını savunmaktadır. Uzaktan öğretimi diyalog biçiminde düzenlemek anlamayı kolaylaştırmakta ve onu daha çekici hale getirmektedir. Tek başına bulunan öğrenci bile kendisine bireysel olarak soru sorulmuş ve konuşmaya katılmaya davet edilmiş hissetmektedir. Sonuçta öğrenme için daha çok güdülenme, diğer öğrencilerle özdeşleşme ve gruba ait olma duygusunda gelişme mümkün olmaktadır.

Bugünkü biçimiyle uzaktan öğretimin dinamiği, kendi başına öğrenen öğrencinin güdülenmesine ve özekliğine dayanmaktadır. Bununla beraber iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve pek çok sektöre girmesi,

(1) Bu yazı, UNESCO'nun 1988'de yayınladığı "Perspectives" dergisinin 65. sayısında yer almıştır. (s.87-92)

(2) Yıldız Üni. Fen-Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

uzaklık ve yalnızlık sorunlarına ilginç çözümlerin bulunmasına olanak vermektedir. Şimdiden Kuzey Amerika ve Avrupa'da çok sayıda yükseköğretim kurumunda bu teknolojiler, uzaktan öğretimin temel aracı ya da geleneksel medyalarla yapılan uzaktan öğretimi desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Çoğu durumda bu teknolojilerden yararlanma, henüz deneme aşamasındadır. Yaygın olarak kullanılmalarından önce çok sayıda güçlüklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu nedenle iletişim teknolojilerinin eğitimsel nitelikleriyle ilgili bilgileri geliştirmek, bu teknolojilerden yararlanacak öğrenci, öğretmen ve danışmanların kullanacakları yöntemleri ortaya koymak, araç ve gereçlerin kolayca kullanılmasını sağlamak ve bu alanda uzman olmayan kullanıcıları ürkün teknik güçlükleri gidermek gerekecektir.

Bilgi İletme Teknolojileri, Karşılıklı İletişim Teknolojileri ve Uzaktan Öğretim

Bilgi iletme teknolojileri terimi, farklı kullanıcılara bilgi verme ve veri işleme hizmetlerinin sunulduğu bilişim (x) (informatique) teknolojilerini ifade etmektedir. Veri bankaları, veri tabanı, videoteks, teletks, bilgisayar destekli konferanslar bilgi iletme teknolojilerinin uygulamalarıdır. Çoğunlukla bu teknolojiler, mevcut bilgileri, işleme merkezlerinden uzaktaki kullanıcılara vermek için uzletişim (telecommunication) ağına bağlanırlar. Bilgiyi bulma, inceleme, verileri işleme gibi işlemler, makina ile kullanıcı arasında diyalog biçimindeki etkileşimle yapılmaktadır.

Bilgi iletme teknolojileri genelde iki büyük gruba ayrılırlar:

1. Seçici etkileşimli teknolojiler
2. Tam etkileşimli teknolojiler

Birinci grupta, bilgiye erişmeyi ve incelemeyi kolaylaştırmak için önceden yapılanmış bir biçimde bilgileri depolayan teknolojiler bulunmaktadır. Örneğin veri bankaları, veri tabanı, teleteks bu gruptandır. Kullanıcı anahtar sözcüklere, betimleyici kombinezonlara başvurarak, istediği bilgiyi bulur. Bu teknolojik sistemlerden sağlanan bilgi, kullanılan bilgisayarın belleğine yerleştirilen verilerle sınırlıdır. Kullanıcı buna ne başka veriler ilave edebilir, ne de mevcut içeriği değiştirebilir. Bu teknolojiler, etkileşimi seçici bir biçimde gerçekleştirmektedirler.

Veri tabanları ve veri bankalarında önceden stoklanmış bilgi yığınının erişime olanağı, uzaktan öğretim için yeni ufuklar açmıştır. Bu tür öğretimi tasarımıyanlar öğrenciler, tamamlayıcı nitelikte bilgilerden yararlanmaya

(X) Aydın Köksal, "Bilişim Terimleri Sözlüğü" adlı kitabında, **bilişim** şöyle tanımlamaktadır: "İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin kaynağı olan bilginin özellikle elektronik makineler aracılığı ile düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimi. Bilgi olgusunu, bilgi saklama, erişim dizgeleri, bilginin işlenmesi, aktarılması ve kullanılması yöntemlerini inceleyen uygulamalı bilim dalı. (T.D. Kurumu Yayınları Ankara, 1981)

teşvik ederek, onları bu tür dokümanter kaynaklara yöneltebileceklerdir. Öğrenci, bu veri bankalarında bireysel ilgilerine ve gereksinimlerine uygun düşen zenenginleştirilmiş ve güncelleştirilmiş bilgileri seçebilecektir. Böylece öğrenciye kendi beklentilerine ve isteklerine uygun bir eğitim verilmesi mümkün olabilecektir. Diğer taraftan bu teknolojiler, uzaktan öğretim kurumlarının, öğrencileri için çok saydı basılı doküman hazırlama ve bunları özel kurye ya da posta ile gönderme zahmetinden kurtulmalarına olanak verecektir.

İkinci grup teknolojiler, bilgisayar destekli iletişimin tüm formlarını kapsar: Bireysel iletişim için elektronik mesaj gönderme, grup iletişimleri için telekonferans, oyların toplanması ve bir konferanstaki mesajların ayrılması ve düzenlenmesi v.b. gibi. Bilginin önceden yapılandırıldığı birinci gruptaki teknolojilerin aksine ikinci gruptaki teknolojiler, kullanıcıların aynı anda bir ya da daha çok alıcıya gönderebilecekleri bilgilere kanal hizmeti görürler. Bu ilişkiler sırasında, iki birey ya da meslekdaşların oluşturduğu grupların bünyesinde, tamamen karşılıklı etkileşime dayalı bir iletişim kurulmaktadır. İletilen bilgiler, önceden yapılandırılmış bilgiler olmayıp, kullanıcıların kendileri tarafından hazırlanmaktadır. Bilgisayar destekli iletişimin ilk uygulama sonuçları, bu tür ilişkinin grup bünyesinde üretici etkileşimleri teşvik ettiğini göstermektedir.

İletişim teknolojileri yelpazesi içinde "Bilgisayar Destekli İletişim", uzaktan öğretim için çok umut verici bir iletişim biçimi olarak görülmektedir. Coğrafi bakımdan birbirinden uzakta bulunan iki ya da daha çok öğrenci arasında doğrudan ilişkiye olanak vermekte, çalışmaları ve tartışmaları için onlara ortak bir mekân sağlamaktadır. Bu teknolojidten yararlanmak, öğrencinin yalnızlıktan kurtulmasına ve etkileşime dayalı diyaloglarla öğrenme ortamının zenginleştirilmesine olanak vermektedir. Öğrencinin söz istemesi, soru sorması, gereksinimlerini ve düşüncelerini dile getirmesi, kendi görüşlerini diğer öğrencilerin görüşleriyle karşılaştırması mümkün olabilmektedir. Bilgisayar Destekli İletişim, uzaktan öğretimde öğrenciye, kendi duygu ve düşüncelerini daha fazla ifade etme olanağını vermektedir.

Uzaktan Öğretimde Bilgisayar Destekli İletişim

Bilgisayar Destekli İletişim, uzaktan öğretimde çok aranan "erişilebilirlik", "karşılıklı etkileşim" ve "uygulamada esneklik" ölçütlerine cevap veren bir teknolojidir. Telefon hattına bağlı bir **modeme**^(X) sahip olan öğrenci, bir terminale ya da bir mikrobilgisayara erişebilir, zaman ve mekân sınırı olmaksızın öğretmeni, danışmanı ve diğer öğrencilerle iletişim kurabilir, tartışmalara katılabilir. Böylece öğrencisiyle sürekli ve doğrudan ilişkide bulunan öğretmenin ya da danışmanın, öğretimin içeriğini

(X) Modem, telefonla bilgisayar arasında bilgi alışverişinde kullanılan elektronik bir cihazdır.

kolayca ve kısa sürede grubun özelliklerine uydurması ve her öğrencinin bireysel gereksinimlerine cevap vermesi mümkün olacaktır. Bu yakınlık, uzaktan öğretim sürecine katılan öğrenci, öğretmen ve danışmana sürekli ve karşılıklı etkileşim olanağı sağlayarak, eğitimsel iletişimin de kalitesini arttıracaktır.

Bilgisayar Destekli İletişimin çok sayıda eğitimsel uygulamaları düşünülebilir. Örneğin, derslerin içeriklerine ilişkin öğrencilerin isteklerine ve sorularına cevap vermek, yöneltme tavsiyelerinde bulunmak, ödevlerin ve sınav sorularına verilen cevapların öğretmene teslim edilmesinde kanal hizmeti görmek, çalışmaları ve projeleri danışmanla tartışmak, öğrencileri gereksinimlerine ve ilgi merkezlerine göre gruplamak, ekip çalışmasını teşvik etmek, yardımlaşma grupları kurmak v.b. gibi. Tüm bu olanaklar henüz test edilmiş değildir. Bu alanda araştırma ve denemeler başlangıç aşamasındadır. Yapılan araştırmalar, Bilgisayar Destekli İletişimin diğer medyalara göre üstünlüğünü ortaya koymakla birlikte telefon ve posta ile haberleşme, yüzyüze öğretim için gruplama gibi geleneksel iletişim yollarına göre ekonomik bakımdan daha verimli olduğu sonucunu çıkartmaya olanak vermemektedir. Bununla beraber Bilgisayar Destekli İletişimi öğretim kurumlarında uygulama projeleri, bu teknolojinin avantajlarını giderek açıklığa kavuşturmaktadır. İlk denemeler, Bilgisayar Destekli İletişimin olanaklarıyla yaratılan elektronik ortamda, uzaktan öğretimin farklı biçimlerde düzenlenebileceği hipotezini doğrulamaktadır. Elde edilen sonuçlar, Bilgisayar Destekli İletişimin birlikte öğrenmeleri kolaylaştırdığını, öğrencileri sınıfta gözlenenden daha etkin olarak katılıma teşvik ettiğini ve dolayısıyla öğrencilerin üst düzeyde bir doyuma ulaştıklarını göstermektedir. Programı terk etme oranı, genelde uzaktan öğretimde gözlenenden daha düşük olmakta ve öğrenciler daha çok güdülenmektedirler.

Araştırma raporları, -genelde olumlu olmakla birlikte- Bilgisayar Destekli İletişimin kullanılmasında ortaya çıkan ekonomik, teknik ve eğitimsel güçlüklerle de dikkati çekmektedir. Bu teknolojinin uygulanması, ekonomik bakımdan ayırıcı (discriminatoire) olabilmektedir. Zira öğrencinin bir terminal satın alması ya da kiralaması, iletişim masraflarını karşılaması ilave bir masrafı gerektirecektir. Fazladan ödenmesi gereken bu paralar, öğrencinin girişini sınırlandıracak ve bu uygulama ekonomik açıdan kayırılmış gruplara ait bir formül olma riskini taşıyacaktır. Ayrıca öğrencilerin haberleşmeyi sağlamak için karşılaştıkları teknik sorunların da önemli bir payı bulunmaktadır. Haberleşmedeki alt yapıların yetersiz olması, ekipman ve bilgisayar programlarının mükemmel olmaması gibi nedenlerle ortaya çıkan teknik güçlükler, öğrencilerin güdülenmesini azaltmakta ve başarısızlık riskini arttırmaktadır. Bu güçlükleri ortadan kaldırmak için gerekli olan ekipman sağlanmalı ve öğrenciye uzaktan teknik yardım hizmeti sunulmalıdır. Eğitimsel açıdan öğretmen ya da danışman, öğren-

cilere yönelik etkinliklerin ve tartışmaların daha verimli olması için kendini daha yeterli hale getirmelidir. Etkileşimi yönlendirmeli ve öğrencilerden bireysel olarak aldığı tepkileri dikkate alarak belirlenen hedeflere ulaşmada gruba yardım etmelidir. Öğrenci de grubun gelişimine ayak uydurabilmek için derse hazır olduğunu göstermeli ve tartışmalara katılmalıdır.

Bu yeni teknolojinin uygulanmasının ortaya koyduğu sorunlara karşın, öğretmenlerden, tasarımcılardan, danışman ve öğrencilerden oluşan bir haberleşme ağı içinde herbirinin katılımını artırarak, üretici ve yaratıcı diyalog yollarının açılmasına çalışılmalıdır. Böylece bilginin yayılmasında geleneksel medyaların güçlüğüle becerebildiği, benzeri olmayan bir yaklaşım ortaya çıkabilecektir.

Üçüncü Kuşak Uzaktan Öğretim Modeline Doğru

H. Shapiro'ya göre uzaktan öğretime Bilgisayar Destekli İletişimin girmesi, üçüncü kuşak bir modelin doğmasına neden olmuştur. Birinci ve ikinci kuşak modeller olarak adlandırılan mektupla öğretim ve geleneksel medyaların kullanıldığı uzaktan öğretim modelleri yavaş, dağınık ve sınırlı etkileşimlerle, öğrencinin bireysel öğrenme girişimleriyle ve yüz yüze öğretim, telefon görüşmeleri gibi karşılıklı etkileşime ayrılan yerin sınırlı olmasıyla karakterize ediliyordu.

Üçüncü kuşak uzaktan öğretim modeli, ilk iki modele, sürekli olarak karşılıklı etkileşime dayalı iletişimde bulunma olanağını ilave etmektedir. Öğrenciyi, öğretmeni ve danışmanı tamamen etkileşime dayalı bir ilişki içine koyan Bilgisayar Destekli İletişim sayesinde, üçüncü kuşak uzaktan öğretim modeli, sadece bireysel girişimin ürünü olmayan öğrenmelere de yer vermekte ve grup çalışmalarını desteklemektedir. Bundan böyle uzaktan öğretim öğrencisi, eğitimi sırasında, bireysel olarak öğrenme girişiminde bulunma ya da karşılıklı etkileşimle oluşan kolektif öğrenmelere katılma seçeneklerinden birini seçebilecektir.

**TÜRKİYE'DE
MESLEK EĞİTİMİ VE SORUNLARI
334 SAYFA 6.000.— TL.**